

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

У статті розглядається питання професійної компетентності та придатності майбутніх професіоналів у світлі сучасної психологічної та педагогічної науки. У дослідженні розкрито погляди науковців на цю проблему.

Ключові слова: професійна готовність, компетентність, педагогіка, психологія.

В статье рассматривается вопрос профессиональной компетентности и пригодности будущих профессионалов в свете современной психологической и педагогической науки. В исследовании раскрыты взгляды ученых на эту проблему.

Ключевые слова: профессиональная готовность, компетентность, педагогика, психология.

The questions of professional competence and fitness of future professionals are discovered in the light of modern psychological and pedagogical sciences. In the research the views of scholars on this issue are analyzed.

Key words: professional commitment, competence, education, psychology.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві все більше зростають вимоги до особистості, її освітнього і культурного рівня, ступеня професіоналізму тощо. Зрозуміло, що такий рівень не може бути досягнутий індивідом остаточно, раз і назавжди, завдяки будь-яким, хай навіть найдосконалішим освітнім проектам. Лише власна активність, метою якої є самовдосконалення, здатна піднімати особистість на все вищі й вищі щаблі розвитку. За статистикою, лише 42% дипломованих спеціалістів працюють за фахом. В авіації ситуація дещо краща, близько 67% молодих фахівців працюють за спеціальністю. Дана тенденція зумовлена такими факторами, як низьке матеріально-технічне забезпечення та досить опосередкований педагогічний аналіз проблеми готовності до професійної діяльності. Але модернізація системи освіти висуває нові вимоги до працівників у різних галузях діяльності.

Сучасний вищий навчальний заклад має формувати нову генерацію української інтелігенції, яка братиме активну участь у будівництві незалежної держави. Сучасний етап ринкової економіки висуває принципово нові вимоги до спеціаліста. Найважливіші серед них такі: раціоналізм і прагматизм; високий професіоналізм; активність, діловитість, мобільність; почуття відповідальності, вміння працювати; вміння швидко орієнтуватись у ситуації, приймати рішення; повага до праці, потреба підвищувати рівень знань; культура ділової етики і спілкування.

Державна система освіти, формуючи сучасного спеціаліста, ставить перед ВНЗ завдання підготовки професіонала високого рівня з розвиненим почуттям громадянської належності, поваги і любові до держави. Але сьогодні організація і проведення навчально-виховної роботи у ВНЗ ускладнюються кризою. Одна з головних проблем сучасної вищої школи полягає в необґрунтованій автономності навчального і виховного процесів. Старі форми виховання не діють, утрачені авторитети й ідеали формування особистості. Тому важливими є системи співвідношення виховання у ВНЗ з економічно-політичною, культурологічною ситуацією в країні, розглядання виховного процесу як частини загальнокультурного процесу, пов'язаного з розвитком особистості.

Вирішити висунуті завдання можна тільки на основі чітко сформульованих засад, найважливішими з яких є: системність; безперервність та наступність навчання; єдність логічного та історичного, національного мислення; цілеспрямованість у розвитку свідомості, любові до свого народу, до його культури, традицій, оволодіння цінностями української і світової культури у всіх сферах життєдіяльності.

Розробляючи модель якостей майбутнього спеціаліста, випускника вищого навчального закладу, необхідно приділити особливу увагу загальногуманітарній підготовці. Загальногуманітарна підготовка у професійній освіті ґрунтується на високих вимогах, що ставляться до особистості випускника вищих навчальних закладів. Випускник, де б він не працював, повинен створювати навколо себе мікроклімат культури й духовності, мати широкий кругозір і широкий рівень свідомості, володіти якостями організатора і вихователя, бути неординарною особистістю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення основних етапів становлення компетентнісного підходу до навчання (І. Зимня, Д. Равен, Н. Хомський, А. Хуторської та інші) показало, що розробка його концепції ще не остаточно завершена. Триває дискусія навколо сутності понять «компетенція» та «компетентність». Дослідники (Д. Годлевська, Г. Данченко, З. Залібовська-Ільницька, О. Касаткіна, С. Макаренко, В. Назаренко, Н. Назаренко, З. Підручна, Є. Проворова, М. Тимофієва, В. Черевко тощо) сходяться на тому, що «компетентність» від традиційної тріади «знання-уміння-навички» відрізняється наявністю особистісної орієнтації, урахуванням мотиваційно-ціннісної парадигми особистості і є інтегрованою сполучуваністю знань, умінь, навичок, здібностей та особистісних якостей, які людина демонструє при здійсненні певної діяльності.

Зокрема на основі психологічних доробок виділено такі складові потенціалу самореалізації особистості: 1) модальність активності, яка включає внутрішні процесуальні характеристики реалізації потенційних можливостей особистості; 2) спрямованість особистості, що визначає цільові, мотиваційні характеристики потенціалу самореалізації особистості; 3) соціальне включення, яке вміщує характеристики соціальної нормативності та соціально-рольового статусу людини.

На тлі теоретичного аналізу досліджень психологів гуманістичного напрямку (К. Альдерфер, А. Маслоу, К. Роджерс) виокремлено три головні типи самореалізації особистості: 1 – самореалізація, спрямована на власне буття; 2 – самореалізація, спрямована на міжособистісні відносини; 3 – самореалізація, спрямована на власне зростання (рис. 1).

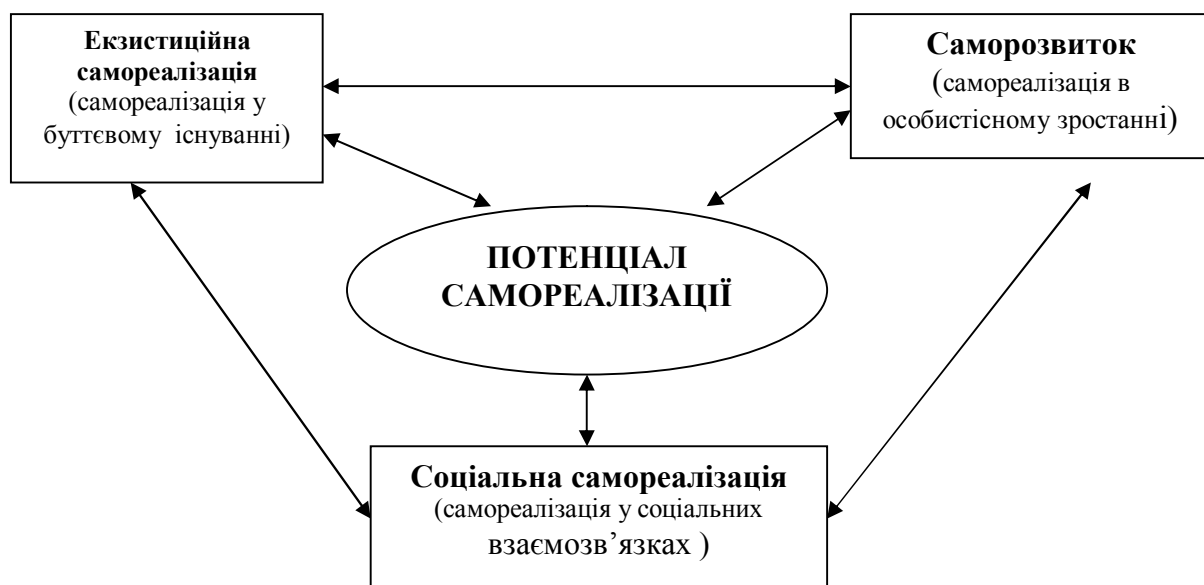

Рис.1. Типи потенціалу самореалізації особистості

Основними принципами виділення психологічних складових та типів потенціалу самореалізації особистості є: принцип системності, принцип вивчення людини в її прогресивному розвитку як особистості, принцип нестійкої динамічної рівноваги, принцип активності, принцип подолання психологічних бар'єрів розвитку, принцип цільової детермінації. Їх зміст конкретизує визначення потенціалу самореалізації особистості як динамічного інтегративного утворення, що визначає ресурсні можливості розвитку людини та її здатності до оволодіння й продуктивного здійснення різних видів діяльності.

Мета написання статті – розгляд основних принципів визначення професійної компетентності у підготовці майбутніх спеціалістів.

Виклад основного матеріалу. Генеральною лінією всього навчального процесу має стати формування інтелігентності, яка охоплюватиме як культуру професійну, так і моральну, політичну, правову, естетичну, екологічну, фізичну, культуру поведінки і побуту.

Основними завданнями, які стоять перед ВНЗ і дають змогу досягти цієї мети, є такі:

1. Розвиток високого професіоналізму, який уключає глибокі спеціальні знання і широку гуманітарну підготовку, здібність до самостійного мислення, прийняття нестандартних, оригінальних рішень.

2. Формування духовності, яка передбачає становлення високої моральності з одночасним прагненням ліквідувати інфантилізм, утриманство, байдужість, сформувати почуття колективізму, вміння працювати в команді, здатність до розвитку високих естетичних смаків та ідеалів.

У роботі з розвитку креативному підходу необхідно пам'ятати про системний підхід, особливо у студентському середовищі. Значущість такої роботи визначається віком контингенту, який навчається у ВНЗ. Саме на цю пору припадає період активного життєвого і духовно-морального становлення молодих осіб, тому що вони вперше зіштовхуються з незнайомим світом складних відносин і мають потребу у правильних орієнтирах.

Особливо це є актуальним зараз, у складний переломний час, в умовах економічної нестабільності, коли навіть дорослі люди не знають, як жити далі, існує невизначеність у ринкових умовах, засилля криміналу, відсутність моральних устоїв – усе це викликає відчуття дискомфорту в молоді й робить її схильною до згубних впливів. Досить часто молодь упадає з однієї крайності в іншу. Водночас, сучасний студент прагматичний і самостійний. Прагнення розбагатіти, увійти до нового класу власників незважаючи ні на що, стає одним з головних правил молоді. У вищій школі склалася відповідна система виховання, організаційно вона діяла безвідмовно. Частина викладачів ВНЗ зараз вважають, що виховна робота повинна проводитися тільки під час навчання, а в позанавчальний час у ній немає потреби. Безумовно, цих людей можна зрозуміти: дискредитація досвіду минулих поколінь, відсутність методологічних розробок з виховної роботи, зміна соціального обличчя сучасного студента (пасивність), низька оплата праці, необхідність роботи в кількох місцях не збільшують, а скорочують кількість викладачів-ентузіастів. Але все-таки ми не маємо права і не повинні відмовлятися від виховної роботи з молоддю. Інакше з'являться цивілізовані варвари. У процесі виховання студенти опановують духовні культурні цінності людства і формують життєве кредо. Тим паче, неможливо не враховувати, що за відповідних знань сила прихильностей, які накопичуються, перетворюється у щось руйнівне та небезпечне. Виховання робить людину гуманною, благородною, доброю.

Найвищою цінністю для цивілізованого суспільства є людина. Суспільство все робить для того, щоб допомогти їй розкрити свої природні здібності й індивідуальність, реалізувати духовний та фізичний потенціал, виявити свої творчі нахили. Сьогодні у вищому навчальному закладі необхідно створювати нову систему виховання, яка відповідатиме сучасним економічним, політичним і соціальним умовам. Але не потрібно відмовлятися від позитивного, що було в минулому досвіді виховної роботи у ВНЗ. За радянських часів вирішувалися дві проблеми: вплив на об'єкт виховання і перетворення студентів у суб'єктів виховної діяльності. Молодь швидше дорослішала і навчалася відповідати за свої вчинки.

У процесі виховання молодому поколінню передаються багатство культури, сучасні

технології, інформація, що дає можливість уключитися в соціальні зв'язки і відносини. Успіхи цього процесу залежать, насамперед, від активної діяльності, творчого підходу професорсько-викладацького колективу ВНЗ, який передбачає двосторонні зв'язки викладача і студента на основі взаємної співпраці та духовного зростання. Принцип співпраці вихователя і вихованця – потреба не тільки педагогіки, а й потреба сучасного суспільства, створеного на основі демократичних принципів.

Основною суперечністю у сфері компетентності є входження молодих людей у суспільні відносини і збереження ними індивідуальних здібностей. Вступаючи в соціум, людина повинна дотримуватися загальноприйнятих правил, стандартів для запобігання хаосу та руйнування. Це відбувається на рівні правових і моральних норм, проте, входячи в ці рамки, здобуваючи навички поведінки, типові для цього соціуму, індивід більшою чи меншою мірою втрачає свою унікальність. Сутність формування полягає саме в тому, щоб, залучаючи молодь до загальнолюдських цінностей і правил поведінки, максимально зберегти і розвинути природні задатки самої людини.

Однією з умов вирішення цієї проблеми є посилення індивідуальної роботи викладачів із кожним студентом.

Із викладеного вище робимо висновок, що роботу із формування компетентнісного підходу необхідно розглядати не як доповнення до основної роботи викладача, а оцінювати як навчальне навантаження в годинах; щоб викладач мав змогу результативно і якісно вести таку роботу, безумовно, необхідно скорочувати кількість студентів в академічних групах.

Ще одна проблема - це вимоги до самих викладачів. Не слід забувати, що викладач ВНЗ - це не просто лектор. Для того щоб донести зміст предмета до студентів, допомогти їм творчо засвоїти знання, розвинути їхні професійні й особистісні здібності, викладач повинен мати спеціальну педагогічну підготовку. Відсутність у викладачів педагогічних і методичних основ ускладнює процес взаємодії. У формуванні вирішальну роль відіграє особистість викладача. На лекції талановитих педагогів студенти йдуть як на свято, намагаються перейняти їхній імідж, наслідують їх. Сумно, коли педагог не відповідає таким вимогам і навіть не замислюється над цим.

Вищі навчальні заклади, таким чином, призначені формувати спеціалістів, які, незалежно від своєї фахової підготовки, мали б змогу подивитися на свою діяльність і з державного погляду, і з позиції глобальних загальноосвітніх соціокультурних і технологічних процесів, з урахуванням особливостей взаємодії суспільства і природи.

Суспільство не є постійним, воно – цілісний організм, здатний до постійного перетворення і реконструкції. Кожна зміна в суспільстві – це продукт загальної роботи його членів, який частково складається з результату співпраці учасників, а частково – з результатів роботи попередніх поколінь. Тому завжди існує зв'язок між минулими і майбутніми змінами. Для людства характерні зміни, вони є проекцією вічного людського занепокоєння, пошуку шляхів до удосконалення, впливу на хід історії і генезис цивілізації (А.В. Евтодок).

Освіта як суспільна функція відображає зміни в суспільстві. А рівень розвитку системи утворення країни є наслідками або результатом певного рівня розвитку суспільства. Цей процес має зворотну спрямованість: сама система освіти здійснює вплив на суспільство, прискорюючи або гальмуючи його розвиток.

Взаємний вплив людини і суспільства, які не можуть розвиватися автономно один від одного, актуалізує питання концептуальної розробки нової освіти на небаченому раніше рівні, фундаментом якого є істинні демократизація і гуманізм. У нашому розумінні демократизація – істотна характеристика й одночасно ефективний засіб перетворення суспільства. Адже динаміка демократичних процесів у суспільстві передбачає аксіологічну переорієнтацію в освітній системі, її цілях і задачах. Гуманні відносини в різних сферах суспільного життя і роботи вимагають створення адекватних відносин і в освіті.

Суспільство, яке вчиться, – суспільство майбутнього. Тому освіта не може бути метою, задачею і привілеєм лише молодих. Вона – умова досягнення успіху в житті кожного індивіда. Виникає безперервний навчальний процес, який передбачає новий підхід, нову філософію

освіти.

Ці вимоги обумовлені часом. Проте існує реальна загроза компілятивної заміни одних догм іншими. Щоб не нашкодити, слід дуже обережно підходити до цієї проблеми. Майбутні кроки повинні бути систематично й комплексно зваженими, логічно обґрунтованими й направленими на Людину, яку не виховуватимуть у манірних, штучно створених умовах фахівці, котрі впродовж сторіч продовжують залишатися в душі «рабами, які водять дітей», навчаючи запам'ятовувати готові знання і закріплені істини (А.В. Евтодюк).

Кожне наступне людське суспільство повинне стояти вище попереднього, урахувавши помилки й досягнення останнього у всіх сферах життя і в освіті зокрема. Таким є і буде діалектичний закон розвитку суспільства, який відомий як закон заперечення.

Б.С. Тершунський, один із теоретиків сучасної філософії освіти, вважає, що недооцінка реальних прогностичних функцій утворення приховує велику помилку сучасного глобального світосприймання. Якщо виходити із загальноприйнятого розуміння цивілізації як визначеного рівня матеріальної і духовної культури, що була досягнута в ході історії людських суспільств, то можна говорити, що в рамках єдиного історично-педагогічного процесу людство пройшло дві «цивілізаційні сходинки» і зараз знаходиться на порозі третьої.

Перша включає все те, що ми називаємо природною педагогікою і хронологічними рамками відноситься до періоду первісного суспільства.

Друга, репродуктивно-педагогічна цивілізація, характеризується цілеспрямованою передачею досвіду від «батьків» до «дітей» засобами спеціально організованого педагогічного процесу, який і до сьогодні у всіх куточках Землі побудований на пошукові найбільш оптимальних способів передачі інформації від покоління до покоління.

«Природна і репродуктивна педагогічна цивілізація вичерпали себе, вони стали, «тісними» для оновлених миру і людини. На порозі третя, яку учені умовно називають креативно-педагогічною» (Д.Г. Богоявленська). Вона характеризується переходом від педагогіки заходів до педагогіки буття, перетворення миру. Перехід до третьої педагогічної концепції вимагає і вимагатиме кардинальних змін професійно-педагогічних установок і стереотипів, відкриття іншого змісту діяльності вчителя-практика. Іншими словами, на черзі переосмислення всієї освіти в цілому.

Теоретичні розробки щодо питання креативно-педагогічної цивілізації передбачають, що сукупним «суб'єкт-об'єктом» утворення III-го тисячоліття вважатиметься людське суспільство в цілому. Передбачається повернення кожного індивіда до природної педагогічної діяльності, як співтворчості дорослих і дітей, універсального способу життя, у надрах якого здійснюватиметься осмислення й оцінка інноваційного досвіду.

Настане епоха школи творчості в широкому її розумінні. Учні цієї школи, зберігши повною мірою можливості, відкриті науково-технічним прогресом, повернуть собі природні канали взаємодії з природою, Богом, людьми. Лише тоді, можливо, буде знову придбана міра інформативності, яка дає живі, об'ємні знання, необхідні для гармонійного, усебічного розвитку. на основі всього вищевикладеного ми можемо теоретично осмислити стандарт фахівця XXI сторіччя. При формуванні фахівців нового покоління ми повинні чітко усвідомлювати важливість розвитку всіх чотирьох блоків: моральних якостей, професійних рис, інтелектуальних рівнів і фізичного здоров'я. На підставі досліджень, проведених нами за останні 8 років, доведена важливість вирішення питань саме у зв'язку з кожним із названих блоків.

Людський чинник є джерелом усього соціального прогресу. Важливим чинником оновлення суспільства є молодь, вона має значний резерв щодо поліпшення добробуту, надбання духовних цінностей.

Від рівня морального виховання молоді значною мірою залежить професійна діяльність, взаєморозуміння в сім'ї, запити, потреби, інтереси й орієнтації в проведенні дозвілля, відпочинку, спілкуванні.

В.А. Сухомлинський відзначав, що «в моральному вихованні найголовніше – формування ідейної серцевини особи – суспільних поглядів, переконань, відчуттів, поведінки, єдності слова

і справи». Моральні якості повинні перетворитися на «пута, з яких не можна вирватися, не розірвавши свого серця». Важливим елементом формування моральних якостей особи є засвоєння загальнолюдських норм моральності, азбуки моралі (термін В.А. Сухомлинського).

Знизився рейтинг цінностей, раніше специфічних і значущих саме для молоді: пізнання, творчість, мистецтво, не кажучи вже про такі цінності, суспільна активність і визнання. Навіть у студентської молоді ці цінності, виявилися заниженими, що засвідчує наявність ціннісної переорієнтації.

За словами американського соціолога Л. Лоуентало, молодь переорієнтовано на ідолів споживання (музиканти, репортери, королеви краси, культуристи, сексологи, екстрасенси, астрологи та ін.) на відміну від попередніх ідолів виробництва.

Складні економічні, політичні і соціальні процеси, які відбуваються в нашій державі, тривала дія різних чинників нестабільності, порушення духовних регуляторів соціального і психічного життя створили край загрозову ситуацію для психіки особи, у першу чергу, для психіки молоді. Постійна незбалансованість психічних станів людини веде до кризових явищ, руйнівних процесів у нервовій системі. Тому сьогодні прогресують у суспільстві злочинність, наркоманія, алкоголізм і подібні явища. За наслідками наших соціологічних досліджень, 85,4 відсотка молодих людей відповіли, що «багато що з того, в що вірили їх батьки, руйнується на очах»; 81,4 відсотків вважають, що «проблема зараз у тому, що більшість людей взагалі ні в що не вірить»; 87,6 відсотків опитаних вважає, що «зараз все нестійке, що може відбутися все, що завгодно». Усе це є свідченням того, що ситуація в суспільстві досягає крайнощів.

Але при цьому людина ХХ століття змогла підкорити високі гірські вершини, північний і південні полюси нашої планети, зробити трансконтинентальні, океанічні і кругосвітні подорожі на автомобілі й велосипеді, надувному човні, плотові і яхті, повітряній кулі і літакові, освоїти глибини Світового океану і вийти у відкритий космос не тільки завдяки новій техніці і технологіям, але й колосальним по силі концентрації й мобілізації психофізичних резервів та адаптивних можливостей зусиллям організму, індивідуума, особи й соціуму. Учені і практики почали розуміти, що позиція «у нас героєм може стати будь-хто» в умовах значної міжіндивідуальної варіантності повинна трансформуватися в науково обгрунтовану систему відбору кандидатів для такого роду подвигів.

Академік Р.М. Макаров вважає, що сьогодні професійний психофізіологічний відбір розглядається як комплексна система фізіологічних і психологічних методів оцінки професійно значущих властивостей людини і перевірки їх відповідності щодо прийнятих критеріїв професійної придатності, який базується на основоположних концепціях теорії властивостей основних нервових процесів, засобах оцінки адаптаційних механізмів організму людини, спеціальних здібностей і структури особи. З її допомогою можливе вирішення цілого ряду соціально-економічних, організаційно-продуктивних, навчально-тренувальних і фізіологічно-гігієнічних питань на сучасному етапі розвитку суспільства.

Ми повністю погоджуємося з А.А. Бобришевим, який звертає увагу ще на одну проблему: ускладнилися відносини організацій, підприємств і ВНЗ з питань проходження студентами виробничої практики. Професійно-практична підготовка студентів перестала відповідати вимогам сучасного етапу науково-технічного прогресу.

Разом з тим, ми знаємо, що найважливіший напрям і основний важіль перебудови вищої і середньої спеціальної освіти - це його щонайтісніша інтеграція з виробництвом і наукою, перехід до нових принципів їх взаємостосунків. Інтеграція навчання з практикою дозволяє визначити деякі передумови в підготовці фахівця із широким спектром знань; здатного нестандартно мислити, приймати складні рішення; фахівця високого рівня компетентності, творчої ініціативи, із сучасним економічним мисленням, який володіє новими методами господарювання, навичками роботи в умовах переходу до ринкової економіки.

Але найважливішу роль зі всього вищезгаданого виконує активізація пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання. Як це зробити? Як активізувати у студентів інтерес до занять, що забезпечують формування вмінь і навичок майбутньої своєї професії? Питання не є новим. В існуючих демократичних засадах у навчальному процесі велику роль відіграє

викладач, його професіоналізм як педагога і вихователя. У процесі читання лекцій із будь-якої дисципліни викладач повинен прагнути розвивати і підтримувати інтерес до спеціальності. Але орієнтуватися тільки на професійну сторону навчання без достатньої початкової мотивації не завжди виправдано. Педагогіка вищої школи говорить про те, «щоб виникло навчання, у навчальній ситуації повинні бути мотиви, рушійні прагнення індивіда до мети. Мотиви можуть бути двох типів: зовнішні і внутрішні» Зовнішні мотиви, не зважаючи на свою стимулюючу функцію, нестійкі, оскільки не пов'язані з початковими, глибинними спонуканими до навчання.

Проте задача створення внутрішніх мотивів навчання вимагає пошуку шляхів пізнавальної мотивації, що полягає в розумінні того, що знання, уміння і навички, отримані у процесі навчання, необхідні для подальшої самостійної роботи в майбутньому.

Ми підтримуємо А.А. Бобришева у тому, що пізнавальна мотивація зароджується в тому випадку, якщо в процесі практичної діяльності людина знаходить проблеми в знаннях, труднощі, які він не може подолати без нових знань і умінь. Тільки незадоволеність, пов'язана з тим, що ти щось не знаєш, а без цього не можеш діяти, далі «рухає» тобою і примушує дізнатися це «щось». Людина випробовує потребу в нових знаннях, уміннях, вони отримують для неї особливі значення. Це і є початковий, змістовний, пізнавальний внутрішній мотив. Створити його можна, якщо побудувати викладання курсу так, щоб питання, пов'язані із змістом нової навчальної інформації, виникли у студентів як їх власні, одержати відповідь на які для них украй важливо. А мотивом для виникнення таких питань може стати практична діяльність. У цьому полягає суть проблеми створення змістовної мотивації. Досягти й закріпити її можна в тому випадку, якщо включити студентів у професійну діяльність, у вирішення абстрактних, практичних задач із прикладами, залежно від спеціальності. Кожна задача, кожен приклад повинен мати проблемний характер і постійно спонукати студентів до пошуку необхідних знань. Дуже важливою є при цьому методика організації заняття.

Слід зазначити, що ВНЗ України навіть у такій ситуації мають необхідний потенціал для підготовки висококваліфікованих фахівців, а за підтримки від держави зможуть виконати поставлені задачі.

Відродження Української держави на засадах демократії та гуманізму пов'язане із зміною концептуально-світоглядного ставлення до людини. У сучасних наукових дослідженнях увага акцентується не тільки на оволодінні студентом професійними знаннями, уміннями та навичками, а й на вихованні особистості самого студента (В.И. Бочелюк, Л.В. Долинська, Ю.Г. Долинська, М.В. Левченко, С.Д. Максименко, О.І. Мешко, В.О. Моляко, О.Г. Мороз, О.І. Пенькова, Н.А. Побірченко, М.В. Савчин та ін.). Професіоналізм діяльності, різнобічна підготовка фахівця високого класу стають сьогодні провідними напрямками у підготовці майбутніх спеціалістів. Маючи на увазі професійне становлення майбутнього спеціаліста, учені розглядають у єдності його духовної і психологічної сторін. Ставиться питання про те, що сьогодні суспільство чекає від випускників вишу сміливого творчого мислення, чіткого розуміння цілей державотворення, широкої професійної ерудиції, високої культури і суспільної активності.

Поняття «психологічна готовність до діяльності» було введено М.І. Дьяченко та Л.А. Кандибович у 1976 році в дослідженнях з інженерної психології та психології праці. Основним аргументом для введення поняття стала необхідність виділення із сукупності чинників, що зумовлюють продуктивність діяльності, психологічного компонента, який за певних умов відіграє вирішальну роль в опануванні тим чи іншим видом діяльності. Найбільш розроблене поняття готовності в галузі педагогічної психології, а саме: при розкритті проблеми вдосконалення процесу вузівської (О.А. Абдуліна, Л.В. Долинська, Ю.Г. Долинська, В.А. Крутецький, Н.В. Кузьміна, О.І. Мешко, О.Н. Кулюткін, Д.Ф. Ніколенко, В.О. Сластьонін, Т.С. Яценко), довузівської (М.Д. Белей, П.П. Горностай, М.В. Левченко), післявузівської (О.Г. Мороз, Т.С. Полякова, Т.Д. Щербан) підготовки кадрів, профдіагностики і профвідбору до професії (К.В. Вербова, Г.В. Парамей, Г.К. Радчук). У ряді наукових досліджень готовність розглядається як інтегральне особистісне утворення.

Психологія формування готовності до професійної діяльності вивчалася рядом

українських дослідників, зокрема: Г.О. Балл, Г.С. Костюк, Є.О. Мілерян, В.О. Моляко, П.С. Перепелиця, М.Л. Смульсон та ін. Вони стверджували, що основою професійної готовності є комплексна здібність до діяльності певного типу. Г.О. Балл, П.С. Перепелиця у своїх дослідженнях указують на те, що основу формування готовності до професійної діяльності слід убачати не в розвиткові операційно-технічних умінь та навичок, а в опорі на такий визначальний параметр готовності, як «комплексна здібність». Вона розглядається авторами як утворення, що складається з мотиваційної (схильність до певної діяльності) та інструментальної (інтелектуальні та емоційні механізми регуляції діяльності) сторін. З одного боку, професіоналізм – це інтегральна якість, властивість особистості, що формується у спілкуванні і діяльності, а з іншого – це процес і результат спілкування й діяльності. В.О. Моляко зазначає, що «формування психологічної готовності до праці повинне бути спрямоване на професійний рівень діяльності як на певний орієнтир, еталон майбутньої роботи, тобто й сам процес допрофесійної підготовки, тим більше професійної, слід пов'язувати із виконанням не тільки навчальних завдань, а й обов'язково тих, що максимально наближені до реальних виробничих умов». Особливий інтерес викликають дослідження, що стосуються шляхів (методів, прийомів) формування готовності студентів і критеріїв (показників) її виміру (оцінювання).

Співставлення результатів аналізу досліджень дозволяє зробити висновок: більшість учених мають приблизно однакові позиції, указуючи на адекватність педагогічної мотивації, загальних і спеціальних знань, професійних умінь і навичок, професійно-важливих властивостей особистості. Готовність до професійної діяльності передбачає утворення таких необхідних відносин, установок, професіоналізму, властивостей і якостей особистості, які забезпечують можливість майбутньому спеціалісту свідомо й добросовісно, зі знанням справи виконувати свої професійні функції.

Феномен психологічної готовності, функціонуючи в руслі окремого аспекту педагогічної діяльності і будучи обумовленим диференціацією завдань у рамках цього аспекту, має в кожному випадку конкретний специфічний прояв та структуру. Теоретичні положення Л.В. Долинської, М.І. Дьяченко, Л.А. Кандилович, Г.С. Костюка, М.В. Левченко, С.Д. Максименко, О.І. Мешко, В.О. Моляко, О.Г. Мороза, Д.Ф. Ніколенко трактують готовність до професійної діяльності як інтегральне утворення особистості, яке є результатом підготовки до конкретного аспекту цієї діяльності й об'єднує в собі когнітивний, операційно-дійовий, мотиваційний, емоційно-вольовий компоненти: знання, уміння, навички, особистісні якості, адекватні до вимог діяльності. Формування психологічної готовності здійснюється шляхом формування усіх її компонентів, при домінуючій ролі того чи іншого компонента, залежно від виду діяльності, в умовах спеціально організованого навчання, що спрямоване на оволодіння теоретичними знаннями, практичними вміннями, розвиток функціональних процесів. Автори по-різному висвітлюють процес формування психологічної готовності, зокрема залежно від специфіки діяльності, до якої здійснюється підготовка спеціаліста. Спільним у всіх дослідженнях є те, що компонентна структура готовності визначається структурою конкретної діяльності. Кожен із компонентів у різних моделях має своє специфічне навантаження.

Висновки. Високий професіоналізм, згідно з нашими переконаннями, це:

1. Глибокі і міцні знання з одержаної спеціальності, вільне користування ними, їх відповідність запитам практичної діяльності.
2. Уміння використовувати в практичній діяльності весь набутий багаж знань, знаходити вихід у будь-якій ситуації, правильно оцінювати стан справ і приймати адекватні рішення.
3. Упровадження в практику роботи нового, передового, прораховувати його ефективність, знаходження шляхів удосконалення системи роботи та наполегливість у необхідності рухатися до досягнення поставленої мети.
4. Культура не тільки у виробничих відносинах, а вміння створити мікроклімат у колективі, «запалити» біля себе працівників на досягнення мети, повага до кожного, знання й дотримання правил етикету.
5. Вільне володіння однією або кількома іноземними мовами з метою оперативного

використання світового інформаційного матеріалу, що стало можливим завдяки розширенню зв'язків з державами світового співтовариства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вайніленко Т.В. Самовдосконалення особистості як наукова проблема / Т.В. Вайніленко // Вісник : збірник наукових статей НПУ імені М.П. Драгоманова / укл. П.В. Дмитренко, О.Л. Макаренко, О.П. Симоненко. – К. : НПУ, 2004. – Вип. 5. – С. 50-52.
2. Вайніленко Т.В. Сутність та зміст професійно-педагогічного самовдосконалення / Т.В. Вайніленко // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. – Серія : Педагогіка і психологія. – Чернівці : Рута, 2005. – Вип. 278. – С. 13-20.
3. Діденко О.В. Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О.В. Діденко. – Хмельницький, 2006. – 13 с.
4. Дудікова Л.В. Педагогічні умови підготовки майбутніх медиків до самовдосконалення / Л.В. Дудікова // Педагогічні науки : збірник наукових праць. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. – С. 289-293.
5. Ігнатюк О.А. Теоретичні та методичні основи підготовки майбутнього інженера до професійного самовдосконалення в умовах технічного університету : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О.А. Ігнатюк. – Х., 2010. – 44 с.
6. Ковальчук Н.П. Рівні професійного самовдосконалення особистості студентської молоді педагогічного коледжу / Н.П. Ковальчук. – Умань : Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т.Г. Шевченка, 2007. – 123 с.
7. Ксьонзенко М.А. Самовиховання вчителя як невід'ємна частина його професійного самовдосконалення / М.А. Ксьонзенко // Наукова скарбниця Донеччини. – 2011. – №1(8). – С. 84-87.
8. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб.[для студ.вищ.навч.закл.] / В.Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
9. Павлютенков Є.М. Організація методичної роботи / Є.М. Павлютенко, В.В. Критко. – Х. : Вид. група «Основа», 2006. – 80 с.
10. Прокопова О.С. Система професійного самовдосконалення вчителя хімії середньої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» / О.Л. Прокопова. – Київ, 2003. – 26 с.
11. Професійний саморозвиток майбутнього фахівця [Текст] : монографія / [О.В. Горай та ін.; за ред. В.А. Ковальчук]; Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2012. – 167 с.
12. Савінов О.М. Моделювання та управління якістю підготовки авіаційних фахівців / О.М. Савінов. – К. : Вид-во Нац.авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – 172 с.
13. Сущенко Л.О. Стимулювання професійного самовдосконалення вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л.О. Сущенко. – Київ, 2009. – 20 с.
14. Харченко В.П. Інтеграція засобів діагностики, прогнозування і керування рівнем безпеки польотів / В.П. Харченко, А.Е. Луппо, О.М. Алексеев // Вісник НАУ. – 2007. – №2(32). – С. 439.
15. Шестакова Т.В. Педагогічні умови та організаційно-методична система формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення / Т.В. Шестакова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми. – Київ-Вінниця: ДОМ «Вінниця», 2006. – Випуск 12. – С. 444-453.
16. Юр'єва Л. Особливості професійної майстерності майбутнього фахівця фізичної культури / Л. Юр'єва, М. Сава, Ю. Яворський // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : збірник наукових праць. – 2009. – №3. – С. 38-41.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Барно Олександр Миколайович – доктор педагогічних наук, професор Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов.

Надійшла до друку 28.11.2012 р.